

De controleurs der Nederlandse legerwapens

G.R. Hof

Zoals bekend zijn legerwapens in de regel overdekt met tekens: letters, cijfercombinaties, andere symbolen. Om de nationaliteit, het model en de levensgeschiedenis van een wapen goed te kunnen bepalen, is kennis omtrent de stempeling onontbeerlijk. In de Nederlandse wapenliteratuur is daarover nog nauwelijks in meer uitvoerige zin gesproken. Dit artikel is bedoeld als een eerste aanzet want er zal nog veel onderzoek nodig zijn over langere tijd om een meer compleet overzicht te krijgen. En zelfs dan zullen er onoplosbare puzzels blijven, bijvoorbeeld wat betreft de merktekens welke door de diverse fabrikanten tijdens de productie werden aangebracht.

Na enkele algemene opmerkingen ligt het hoofddaccent op een voorlopige inventarisatie van de wapencontroleurs, met zoveel mogelijk informatie daaromheen. En dat vooreerst over de periode 1813 tot ruwweg het begin van het achterlaadtijdperk.

In de begintijd van het Koninkrijk der Nederlanden werd de feitelijke opdracht tot het aankopen van handwapens gegeven door

- Commissaris Generaal van Oorlog (tot plm 1818)
- Grootmeester der Artillerie (tot plm 1840)
- Directeur Generaal van Oorlog (tot plm 1843)
- Ministerie van Oorlog, bureau Artillerie (vanaf plm 1843)

Het vragen van offertes, het doen van bestellingen en het toezicht op de kwaliteitscontrole werd voor het overgrote deel uitgevoerd door de Inspectie op de Draagbare Wapenen. Deze dienst was vanaf 1816 gevestigd te Luik. Na de 10-daagse veldtocht verhuisde deze dienst naar Maastricht, in 1841 naar Delft, per 1-5-1846 weer naar Maastricht, later weer naar Delft. In 1887 wordt de Inspectie opgenomen in de Werkplaats Draagbare Wapenen welke werkplaats in 1913 overgaat in de Wapenfabriek der Artillerie Inrichtingen.

Bij deze dienst stond aan het hoofd de Inspecteur op de Draagbare Wapenen. Afhankelijk van lopende grotere bestellingen detacheerde deze dienst zogenaamde Wapenkeuringscommissies in die plaatsen waar de wapens daadwerkelijk werden aangemaakt zoals te Luik (productie door o.a. J. Devillers, Malherbe, Mart. Hanquet, Ancion, Falisse), Elberfeld (sappeurskurassen door Wilhelm Jaeger), te Solingen (J.A. Schimmellbusch en Zn, Schnitzler en Kirschbaum) en te Maastricht (Regout, Stevens) en Suhl (Spangenberg).

Kleinere bestellingen en onderdelen (de zogenaamde remontstukken) werden, als er geen keuringscommissie op dat moment ter plaatse was, gecontroleerd in de Geweerwinkel of de Stapel- en constructiemagazijnen te Delft.

Aan het hoofd van elke wapenkeuringscommissie stond een officier der Artillerie met onder zijn bevelen een aantal verklieden welke de feitelijke keuring uitvoerden en hun persoonlijk keuringsstempel aanbrachten op het wapenonderdeel, welk stempel bestond uit één of meerdere, al of niet gekroonde initialen.

De controleurs werden ingedeeld in de volgende rangen:

- hulpcontroleur
- tijdelijk of fungerend controleur
- controleur 3e klasse
- controleur 2e klasse
- controleur 1e klasse

op trekkkerbeugel afjeh onderbus
op cavaal. m 1876 Schitzler solingen
op muzieh. degen m 1975 mei
op pistool m 1820/41

RB G M IT (F)

OPROEP: er volgen nu de namen van de wapencontroleurs welke ik heb kunnen achterhalen, met zoveel mogelijk informatie over de jaren en plaatsen waar ze gewerkt hebben. Met deze informatie is een aanzienlijk deel van de controlestempelingen te bepalen. U als verzamelaar wordt opgeroepen om aan de hand van de gegeven informatie de stempels te identificeren, te fotograferen en aan de redactie op te sturen.

Bijvoorbeeld: een Koloniaal geweer uit 1851 door Stevens te Maastricht gemaakt zal uitsluitend gecontroleerd zijn door Schneider, Brossois en Gillon. Enkele onderdelen voor deze wapens welke door Malherbe te Luik werden aangemaakt werden gecontroleerd en dus gestempeld door Fraikin, Ficher en Libert. Een artilleriesabel M. 1853 werd in de beginjaren gecontroleerd door Heym. De Adams-Francotte percussierevolver voor de Marine: Brossois en Ten Haeff. Het is wel zaak te realiseren dat een legerwapen zelden organiek is: in de loop van het gebruik zijn vaak talloze onderdelen vervangen door remontstukken. Verder: het jaartal op legerwapens is vaak het **indienststellingsjaar** en niet het **productiejaar**.

Lijst van controleurs:

Arnold, Dieudonne Joseph

Was in dienst in 1842 te Maastricht om werkzaam te zijn als tijdelijk controleur bij conversie van vuursteen op percussie. Keuringscommissie Luik 1843-1845. Vooral keuring van lopen o.a. voor koloniale wapens (Malherbe) zoals de 300 verlichte walgeweren met sabelbajonetten. In 1846 werkzaam bij Geweerwinkel te Delft. Gaat per 1-1-1847 in Belgische dienst.

Bach, J.

Controleur te Luik, in elk geval 1817-1821. Was in 1819 al op hogere leeftijd. Werd 1821 w.s. opzichter bij Geweerwinkel Delft.

Bar, Renson

Fungerend controleur 1841. Komt verder in dossiers niet voor, dus w.s. kortere tijd in dienst. Was in 1840 nog niet in dienst.

Boussu, G.

Was in 1837 wapencontroleur Geweerwinkel Delft. Omdat hij toen al controleur 1e klasse was, is het aan te nemen dat hij al eerder in dienst was. Had in 1841 tot taak het onderzoek der bij de korpsen herstelde wapens, bij de Geweerwinkel herstelde sabels en controle van in depot opgenomen remontstukken. In 1845 met pensioen.

Brossois, A.N. tot 1886

Werkt in 1844 als tijdelijk controleur voor rekening van de Regering van Luxemburg. Zal in 1844 keuring doen van walbussen voor koloniën en andere koloniale wapens (algemene eindcontrole) welke te Luik worden gemaakt. O.a. bij Francotte. Werkt daarnaast ook bij Wapenkeuringscommissie Maastricht (Stevens). Wordt per K.B. 14-8-1849 No. 47 bevorderd tot 3e klasse en per 1-3-1850 tot 2e klasse. In 1851 bij Stevens (koloniale wapens). In 1854 nog steeds Maastricht: controle op ladehout, in 1856 controle van bajonetschedes welke in opdracht van Stevens werden gemaakt door J.P.G. Florin te Maastricht. Neemt vanaf 1857 de controle van blanke wapens over van Heym. In 1859 tijdelijk van Maastricht naar Luik, waarbij zijn functie te Maastricht wordt opgevuld door Ten Haeff. In 1862 vindt hij een bruineermiddel uit dat alleen op Marinewapens wordt gebruikt.

Bury, S.

Was in dienst te Luik 1819, w.s. controleur op door Devillers gemaakte wapens o.a. Marine. In dienst tot zijn overlijden in januari 1828.

Caullet, Johannes Quirines

Was oorspronkelijk geweermaker 1e klasse. Was tot zijn pensionering op 1-4-1840 enkele jaren werkzaam als fungerend controleur.

(SB) op koperwerk pistool m 1815/41

Delgorge, A. of H.J.

In begin 1840 nog niet in dienst. In 1841 controleur 2e klasse. Werkte tot zijn overlijden op 14-5-1847 Geweerwinkel Delft.

Van Deventer, A.

m *VD*
Van oorsprong geweermaker. Fungerend controleur Solingen 1837-1839 en te Elberfeld (kurassen) 1839-1840. Was in 1840 enige controleur met ervaring in blanke wapens. Promotie tot 3e klasse in 1841. Solingen 1842-1843. Van 1843-1845 Geweerwinkel Delft. In 1845 Solingen (artilleriesabels Koloniaal). Per K.B. 14-8-1849 No. 47 bevorderd tot 2e klasse. Wordt door de Inspecteur belast met keuring van Kavalleriesabels M. 1854 bij 5e Reg. Dragonders omdat daar in 1857 klachten over binnen komen (harding der klingen). Wordt in 1857 op verzoek van het Ministerie van Koloniën ingezet bij het keuren van officierssabels Ned. Oost-Indië welke in Utrecht en den Haag worden aangemaakt en waarover in NOI klachten waren gehoord. De sabels te Utrecht worden aangemaakt door H. de Hens en Zoon (signeerde als H. de H. en Zn). Deze officierssabels werden in opdracht van Min. v. Kol. geaccepteerd door de gepensioneerde Majoor van NOI leger J.H. Meiss. Het is mij onbekend of van Deventer daarbij zijn controleurstempel gebruikte. In 1858 werkt hij op Wapendepot Dordrecht. *H de Hens*

Dofflin, I.

M.n. lopencontrole. In 1828 op pensioen gesteld.

Dujardin, George Conrad

Heet volgens geboortecte Dujaarden. Van oorsprong meester slotvijler. Volgt in 1845/46 de controleur J. Schneider op als controleur 3e klasse. Werkt op dat moment w.s. als fungerend te Delft.

Enkhorn

Geboren 1789. In dienst als controleur in 1832. Werkt o.a. in 1840 Keuringscommissie Suhl (Spangenberg) m.n. lopencontrole. Uit dienst 1840.

Ficher

Er zijn bij de inspectie w.s. twee controleurs van deze naam in dienst geweest. De eerste werkte tot zijn ontslag in 1815.

Ficher, Laurent Joseph

LF *op loop NI pistool in 1850 op slot* *JF*
Fungerend controleur vanaf in elk geval 1843 (in 1840 nog niet in dienst). Wapenkeuringscommissie Luik t.b.v. door Malherbe gemaakte wapens voor Koloniën dienstjaren 1843-1850. Werkte in 1846 ook bij Stapel- en constructiemagazijnen Delft. In 1849 Maastricht voor controle o.a. op wapens te leveren door Stevens voor Koloniën. Luik 1850, w.s. lopencontrole. In 1855 van Luik naar Maastricht overgeplaatst. Overleden te Maastricht 30-12-1855.

Fraikin, Jean Joseph

In dienst gesteld 1-5-1843 als fungerend te Luik voor controle op onderdelen t.b.v. de conversie op slagstelsel. Bij Malherbe controle op voor koloniën gemaakte wapens (zeker 1843-1851). Korte tijd in 1846 te Delft. Wordt in 1853 voorgedragen voor promotie tot 3e klasse, maar omdat hij niet de Nederlandse nationaliteit heeft zijn daar bezwaren tegen. In 1855 afwijzende beschikking op verzoek tot naturalisatie. Blijft vooral in Maastricht en Luik werken. Neemt van daar uit in 1857 de controle over van Heym van klingen en schedes voor de Kavalleriesabel Koloniaal M. 1846 (welke in Delft worden geassembleerd). Wordt in 1858 weer voorgedragen tot 3e klasse en per aanschrijven Ministerie van Oorlog 20-7-1858 aangesteld tot 3e klasse. Per 22-6-1859 weer naar Luik (tirailleursgeweren NOI), per 1-5-1861 naar Maastricht omdat keuringscommissie te Luik wordt opgeheven.

Fraikin, Servais

Door chef keuringscommissie Maastricht op 26-4-1859 voorgesteld tot tijdelijk controleur. Dit in verband met een grote order van 4000 tirailleursgeweren bij Stevens voor koloniën. Werkt

vooral te Luik. Op 18-4-1861 opdracht aan keuringscommissie Maastricht om hem "onverwijld uit zijne betrekking te ontslaan".

George

In 1846 in dienst gekomen als 5e tijdelijk controleur te Delft, was in dienst tot 1-4-1849.

Gillon, Pierre François Joseph

Tijdelijk controleur te Luik vanaf 1842 t.b.v. controle op onderdelen voor de conversie op slagstelsel o.a. tuimelaar met slagstempel G. Wordt in 1846 bevorderd tot 3e klasse. Zit op dat moment te Luik, productie van Lemille. In 1847 naar Maastricht. In 1849-1851 controle op wapens voor koloniën aangemaakt door Stevens. Overleden november 1853.

Ten Haeff, C.

Benoemd als tijdelijk controleur per Ministeriële Beschikking 25-4-1854 No. 25B Art. Ontslagen eind augustus 1855. In 1859 wordt "buitengewoon werkmans" Ten Haeff weer benoemd tot tijdelijk te Maastricht en Luik. In 1859 o.a. tirailleurgeweren gekeurd voor koloniën. Per 1-5-1861 naar Geweerwinkel te Delft.

Handij, August

Was bestemd om de wapens te keuren welke gemaakt zouden worden door Drouau et Bury te Luik. Na opzegging van contract rond maart 1817 kon Handij niet elders geplaatst worden.

Harnas, J.C.

Gewermaker van 3e bat. 7e Reg. Inf. Wordt in 1860 door Chef van geweerwinkel voorgesteld als tijdelijk controleur te Delft. Wordt bevestigd door Min. van Oorlog afd. Art. 25-5-1860 No. 51B. Op dat moment is de Geweerwinkel bezig met de transformatie der Infanteriesabels (Van Infanteriesabel No. 2 op Korte sabel No. 3), met de keuring van de kap- en zaagmessen voor NOI (Contracten Stevens, S & K, Bleckmann) en de schedes voor die wapens (Contracten Florin te Maastricht, Maisonneuve te Middelburg en Buytenweg te Delft).

Heym, C.

In 1840 in elk geval al werkzaam als controleur 1e klasse te Suhl. Werkt in 1842 te Maastricht (Regout) bij controle van conversie op slagstelsel. Wordt in 1849 voorgedragen voor "Ridder van de Eikenkroon". In 1849 ook controle op door Stevens te maken wapens voor koloniën. In 1854 naar Solingen voor controle op klingen van Artilleriesabel M. 1853. Gekroonde H in ovaal als slagmerk. Doet ook de controle van de eerste partijen van de Kavalleriesabel M. 1854. Per november 1855 weer naar Maastricht. In 1856 weer naar Solingen voor Artilleriesabels Koloniaal. In 1857 ontstaan er bij 5e reg. Dragonders problemen met de door Heym goedgekeurde Kavalleriesabels M. 1854. Na gebruik van de sabel is de kling snel "lam": de harding is onvolkomen. Daarom wordt in 1857 aan de Chef Keuringscommissie Maastricht opgedragen om blanke wapens voortaan te laten keuren door Broissois (wordt uiteindelijk Fraikin) omdat gezichtsvermogen van Heym niet meer zo goed is.

Kommer, Hermanns

Afkomstig uit Suhl. Wordt in 1843 aangesteld als fungerend t.b.v. controle op conversie tot slagstelsel. Ontslagen per 1-10-1849.

Kuhn

Tot 1818 in dienst als controleur o.a. van schutterijwapens bij Magzijn te Delft. Laatste jaar (1818) ook te Luik.

L'Hoeist (Lhoiest), Jean Henri

Ontslagen 12-12-1884
Fungerend controleur hoofdzakelijk te Maastricht in elk geval 1843-1851. Is tussen 1851 en november 1853 uit dienst want hij solliciteert dan weer bij Keuringscommissie Maastricht. Wordt aangenomen. In 1854 Luik. In 1858 nog tijdelijk controleur te Maastricht.

Libert, Noel Joseph

In dienst gekomen 1850 als tijdelijk. Hoofdzakelijk te Luik o.a. wapens door Malherbe gemaakt voor Koloniën. Ontslagen 1856.

PROIXHE

op mf. m 1852 AWG.R

op 3x marine 1832-1833/41

op Jaqerbus 15 1830/41

 op koper bevestig NI pers pistool m1820 CA1850

Libert, P.J.

Van 1794-1812 werkzaam op Geweerfabriek Culemborg. Van 1814-1824 werkzaam bij Geweerwinkel Delft. Van 1824-1826 tijdelijk met pensioen. In 1826 weer in dienst als geweer-maker 1e klasse. Vanaf 1831 controleur hoofdzakelijk van blanke wapens, Keuringscommissie Solingen (1836, 1837). Delft 1840, gaat dat jaar met pensioen.

Libotte, J.

Als wapencontroleur in dienst gekomen 15-2-1815. Hoofdzakelijk te Luik o.a. wapens gemaakt door Devillers (o.a. 1819); ook controle marinewapens door Luikse fabrikanten. Is (korte?) tijd uit dienst geweest (mogelijk in periode 1826-1828), wordt in elk geval per 1-2-1828 weer in dienst genomen. Uit dienst gegaan 31-3-1831. Was Belg van origine.

Maquinet, Jan

Was wapencontroleur bij Geweerfabriek Culemborg, later bij Manufacture Imp. Mutzig en bij geweerfabriek St. Blaise in Baden. Onduidelijk of hij in begintijd van Koninkrijk der Nederlanden nog gewerkt heeft bij Inspectie.

Meijers

Wordt in november 1853 voorgesteld als tijdelijk als vervanger van Gillon te Maastricht.

Miolee, J.H.

Is in 1841 controleur 2e klasse. In 1847 promotie tot 1e klasse. Werkt in 1847 bij Geweerwinkel Delft. In 1849 Maastricht. In 1851 weer Delft. In dat jaar wordt zijn gezichtsvermogen zwak en maakt hij fouten bij controle van pistolen, welke op zijn kosten hersteld moeten worden. Wordt vervangen door Schneider. Er wordt in 1851 naar andere functie voor hem gezocht, maar in 1854 nog in dienst. Had w.s. gekroonde M als slagstempel. In 1854 op wachtgeld gesteld.

Mordant

Controleur o.a. Luik 1848. Omdat verder niets in de archieven te vinden is over deze man, ga ik er van uit dat dienstverband kort is geweest.

Peck, J.J.W.

Controleur Luik 1819 o.a. Marinewapens. 1e klasse. Op sabels Lichte Kavallerie No. 1 komt JP stempeling voor. Echter ook Piron heeft initialen JP.

Piron, Jean Joseph

Controleur te Luik sinds februari 1817. Controle m.n. op sloten. Was in 1828 nog in dienst. Deed verder controle te Luik bij Devillers. W.s. in dienst tot 1830.

Pirotte, Henri Joseph

In dienst als tijdelijk controleur Luik 1842 voor onderdelen t.b.v. conversie op percussie. In elk geval in dienst tot 1844.

Ranzy, Thomas

In elk geval in dienst februari 1815. Ontslagen november 1815. Controleur.

Rouma, L.

Schrijfwijze van naam wat onduidelijk in archief. Controleur te Luik 1819 w.s. bij Devillers. O.a. Marine-wapens.

Salthzer (Ook als: Saltzherr, Saltzer), B.

In elk geval Luik 1819-1821, w.s. bij Devillers.

Schneider, Johannes

Geboren 1807 te Zella St. Blasi. Volgt in 1840 Enkhorn op als controleur van m.n. lopen. In 1841 controleur 3e klasse. In 1841 naar Solingen voor controle op aanmaak van een partij van 3766 artilleriesabels Koloniaal Model. Daarna Luik en Geweermakerswerkplaats Maastricht. In 1842 controleur bij Regout Maastricht. In 1845 promotie tot 2e klasse. In 1849, o.a. controle op Koloniale wapens door Stevens gemaakt. In 1851 kort naar Willemsoord voor controle op de voorraad aan Marinewapens. Per 1-11-1851 naar Geweermakerswinkel te Delft ter vervanging van Miolee. In 1852 naturalisatie tot Nederlander. Per Ministerie van Oorlog 9-5-1854 Art. No.

 + 1814 op sabel L.caval no 1 (1813)

15
5B benoemd tot controleur 1e klasse. Geweerwinkel Delft 1857. In 1861 assisteert hij Majoor A. Kortz van het Indisch Leger bij de keuring van officierssabels NOI te den Haag.

Snijhorst, J.W.

Op 18-1-1860 stelt Chef keuringscommissie Maastricht hem voor, is op dat moment geweer-
maker bij 3e reg. Inf. Benoemd Min. v. Oorlog art. 14-1-1860 No. 52B bij commissie Maastricht.

Spirlet, Ed.

Komt in dienst 1836. Voor of tot 1840 drie jaren controleur te Suhl (Spangenberg). Delft
1840-1841. Luik 1844-1849 o.a. controle op slagschoorsteentjes geleverd door Falisse te Luik
en slaghanen voor koloniale geweren geleverd door Francotte. In 1849 stopt dan te Luik de pro-
ductie voor Koloniën en gaat Spirlet naar Maastricht. Was in 1843 w.s. nog 2e klasse. Eervol ont-
slag 31-1-1850. Woont dan te Luik (Rue des Clarisses 34). Was Franstalig. Wordt in 1852 bena-
derd om voor Koloniën te werken in de werkplaatsen van Meester Cornelis op Java.

Thomas, Johannes Lambertus

Controleur te Delft. Controleur te Luik vanaf december 1818.

Thomas, Ransy J.

Oorspronkelijk uit Luik, geb. plm 1777. Controleur te Maastricht bij de fabrikant P. Lebens.

Thonus, J.C.

Meester geweermaker Reg. Grenadiers en Jagers. Vraagt in 1860 om betrekking als controleur,
maar er is geen vacature. Wordt in 1861 naar Delft geroepen om proeve af te leggen als wapencon-
troleur. Benoemd tot tijdelijk per brief Ministerie van Oorlog Art. 28-10-1861 No. 37B.

Thonus, Lambert

Onduidelijk. Controleur van die naam te Luik als controleur in periode (in elk geval)
1819-1821. Maar ook (w.s. andere) controleur 3e klasse in periode 1845-1846 te Delft. Mogelijk
dat de Luikse Thonus door onduidelijke schrijfwijze in de archieven gelijk is aan Thomas J.L.
Promotie per Ministerie van Oorlog 9-5-1854 Art. No. 5B tot 2e klasse. In 1854 nog werkzaam
te Delft bij Geweerwinkel.

Thonus, L. (Junior)

Tijdelijk controleur. Promotie tot 3e klasse per Min. van Oorlog 9-5-1854 Art. No. 5B. In
1854-1858 werkzaam te Delft, o.a. controle op bajonetschedes.

Wilmart, Jacques

Per aanschrijven Min. van Oorlog 14-1-1860 Art. benoemd tot tijdelijk controleur te Luik.
Ontslagen 1-2-1861.

Wilmart, Pierre Joseph

In elk geval vanaf 1842 fungerend controleur te Luik (onderdelen voor conversie op slagstelsel).
Ook in Maastricht o.a. 1848 controle op koloniale wapens door Stevens. In elk geval 1863 nog
werkzaam.

(voortzetting volgt)

 op afgezaagde pan van pistool m. 1820/41

 op korte infanterie sabel NI